

Interjú Wass Alberttel

(1996. január)

Wass Albert üzenete

"Ébredjetek fel magyarok, és legyetek újra nemzet!"

- Részlet Hajnal László Gábor írásából: "Wass Albert a 30-as évek derekán csatlakozott a Szépművészeti Céh alapítóihoz, tagjaihoz, és egyre-másra láttak napvilágot cikkei, tanulmányai, verses-, novella- kötetei, regényei. Baumgartner-díjas íróként húzta magára a Magyar Honvédség egyenruháját, nem kérte fölmentését, nem adta meg magát, nem szökött a másik oldalra. Gróf volt, magyar és író. A fanyalgók fölcserélhetik, módosíthatják a sorrendet. Viszont egyiket sem tagadhatják. Sőt, hozzá kell tenniük, hogy Németországból, ahol 1945-től fizikai munkásként dolgozott, négy fiával utazott 1951-ben Amerikába. Apa is volt. Érezte a juss felelősségét, hogy nem lehet belenyugodni az örökség kótya-vetyéjébe. Adjátok vissza a hegyeimet – követelte a nagy nyomorban papírra vetett gyönyörű fogalmazásában, amely 1949-ben óriási sikert aratva jelent meg, de az európai érdeklődés ismétlődhetett. Ha Magyarországon és Romániában egyáltalán meg is említették a nevét, abban nem volt köszönet. Célba vették őt háza környékén a Securitate igazi gyilkosai is, de mellé lőttek. Vigyázott teremtményére az Úristen."

Idézek egy másik írásból: "Alig túl a 84. esztendőn, mekkora idő egy ember életében, Csaba királyfi seregébe szegődött az 1908. január 8-án Erdélyben született arisztokrata. Családjá a grófi címet a később szentté avatott László királytól kapta. Gróf volt, de a székely humor valóságot tükröző tréfálgatása szerint leszokott róla. A Teremtőnek tudnia kell, hogy mit miért cselekszik, hogy ha ily sokáig élni hagyta Wass Albertet. Nem kételkedhetünk jó szándékában. Most búcsúznunk kell gróf úr, író és nyelvünkben honfitárs. A világ bármelyik szögletében élő erdélyi – ha úgy tetszik romániai magyarok pedig ne feledjétek, Wass Albert mindnyájunknak szóló üzenetét. És lésszen csillagfordulás megint, és miként hirdeti a Biblia: megméretik az embernek fia, s ki mint vetett, azonképpen arat. Mert elfut a víz és csak a kő marad, de a kő marad." A túlvilág helyett most e világon folytassuk a beszélgetést Wass Alberttel. Önt 1992-ben Hajnal László Gábor Münchenben elsíratta.

- Engem elsírtak már egy párszor. A Ceausescu-kormány alatt például kiküldtek ide néhány csirkefogót, hogy pusztítsanak el. De nem sikerült.

- Amikor ez az írás született, ezt megelőzően ön kórházban volt. Nem a kórházból kaphatták azt az üzenetet, hogy Wass Albert meghalt?

- A kórházból nem kaphatták, mert nem is voltam kórházban. A kórházakat nem szeretem. Itt az erdőben élek, és itt nincsen se kórház, se korcsma. Semmi ilyesmi.

- Ahol ön most él, az a Floridai félsziget közepe táján, mintegy 80 km-re Orlandótól északra, a nagyvárosi zajtól mentes Astor park, a Black river, a Fekete folyó mente. Végül is hú maradt az igazi erdőhöz, az erdélyi hegyekhez, hiszen most is az erdőt választotta.

- Jobban érzem magam az erdőben, mint a városokban. Becsületesebb és tisztességesebb itt az élet.

- Bennünket egy vers hozott most össze ez az "Üzenet haza". Műsorunkban, a Vasárnapi Újságban kerestük a szerzőjét itthon, Magyarországon. Több, mint 200 levél érkezett. Ezek közül nagyon sokan a verset Mécs Lászlónak tulajdonították.

- Tudom, voltak többen, akik azt hitték, hogy Mécs László írta.

- Hogy hihették ezt az emberek, hiszen ezt a verset 1948-ban, Bajorerdőben írta Wass Albert?

- Én nem tudom, hogyan is történt, de az biztos, hogy nem sajnáltam el szegény Mécs László-tól, ezt a verset én írtam.

- Kedvelte Mécs Lászlót?

- Nagyon. Csak ötször vagy hatszor találkoztunk futólag, de nagyon megkedveltem, akárcsak Tamási Áront.

- Nem tudom ismeri-e versének magyarországi sorsát. Az ötvenes években, az Üzenet haza című versét börtönökben dugdosták az emberek, ez adott reményt nekik.

- Igen, erről hallottam.

– Hogyha valaki elhagyta Magyarországot, egy dolgot biztosan vitt magával a külhonba, ezt a verset. De vannak, akik azt mondják, azért maradtak Magyarországon, mert azt mondja az utolsó sora: "Mert elfut a víz és csak a kő marad, de a kő marad."

– Az marad. Megmondom azt is, hogy ennek a versnek a hatását maga az élet adja meg, nem az író. Az csak véletlen, hogy én írtam. Más is megírhatta volna, leírhatta volna ugyanazokat a szavakat, s ugyanolyan hatással lett volna, mert akkor megérett a helyzet ezekre a szavakra.

– S nem megrendítő, ha végiggondolja az ember, hogy a börtönben raboskodónak ez a vers adhat mentsvárat?

– De igen. Erre én nem is gondoltam, annak idején.

– És akkor következzenek a Vasárnapi Újsághoz érkezett levelek. Egy vers és utóélete.

– Igen tisztelt Szerkesztő Úr! 1952 óta őrzöm a mellékelt elsárgult írást. Akkor kedves görög tanáromtól kaptam, aki már sajnos régen halott. A vasárnapi műsorban szó volt egy Mécs László versről, amelynek a telefonhívások között a refrénje elhangzott. Ha ez a kérdéses vers, nagy szeretettel küldöm a megsárgult példányt, hiszen én már az életem leszálló szakaszában vagyok. Jó egészséget és békességet kíván Dr. Illés László, Sátoraljaújhely.

– Tisztelt Lakatos Úr! Azért írok, mert nekem ez a vers megvan. 1946-ban vagy 47-ben kézről-kézre járt a munkahelyemen a Vasgyári Kohászatban, ahol gépíronőként dolgoztam. Félve, rettegve gépeltem le, hogy valaki meg ne lássa. A megsárgult és sokat olvasott verset elküldöm. Megjegyzem, hogy én már ezt a verset hallottam a rádióban, de nem Mécs László volt íróként megnevezve. Én azért továbbra is az ő versének tartom. Tisztelettel: Stubna Gyuláné, Miskolc.

– Tisztelt Szerkesztőség! 1956. novemberében hagytam el az országot nagyon fájó szívvel, de ezt a verset magammal hoztam emlékként. Az 1989. augusztus 19-i Nők Lapjában a Bujdosó versek című cikk kíséretében nagy-nagy örömmre a verset ismét megtaláltam, s azóta is féltve őriztem. Tekintettel arra, hogy én a 80. életévemet taposom, úgy gondolom, hogy elküldöm Önöknek, biztos sok örömet fog szerezni a közlésével. Továbbra is egy hűséges hallgatójuk a határon kívülről: Burgenland, Oberwart – Husztik Lászlóné.

– Tisztelt Szerkesztőség! Nekünk boldogult apósom jóvoltából korabeli kéziratban megvan a vers. Feleségem évtizedekig őrizgette, s most, hogy szóba került, rögtön idézte is első sorait. Neves, igen becses emlékünks. Annak idején ilyen versek tartották bennünk a lelket. Tisztelettel: Deák Varga József, Nagybjom.

– Tisztelt Szerkesztő Úr! Sajnos a visszaemlékezésem már nem tökéletes, de 1948 és 50 közé tettem ezt a verset, amikor hallottam és megjegyeztem. Bizonyos, hogy az egyházi iskolák államosítása után terjedhetett el kézirat formájában. Akkor én fiatal tanítónő voltam. 1945-ben végeztem és az 1949-es évben végzett hitoktatói munkámért 1950-ben két év börtönbüntetést kaptam, másfél évet le is töltöttem. Úgy gondolom, erről a versről előtte szerezhettem tudomást. Egy nyugdíjas tanító néni: Borszki Klára, Baja.

– Tisztelt Szerkesztőség! Hallva, hogy a Vasárnapi Újság keresi Mécs László: Üzenet haza, 1949 című költeményét, azt megküldöm Önöknek. 1949-ben a Regnum Marianum cserkészeként másoltam le az akkor illegális költeményt valamennyi csapattársammal együtt. Menyasszonyom, ma a feleségem, a Marianum kollégiumban terjesztette és az emlékkönyvébe helyezte, ott maradt fenn. Nagyon megsárgult füzetlapra írva. Munkájukhoz további sikereket kívánok: Dr. Győriványi Sándor országgyűlési képviselő.

– Kedves Lakatos Pál! Küldöm a kért verset. Hogyan jutottam hozzá? A vőlegényem, akit a szegedi egyetemi diákszállóból hurcoltak el, és tizenhárom évre elítéltek, mert mikor megszüntették a cserkészetet, a volt tagok csak összejártak, és ezt szervezkedésnek vették. A várpalotai Cseri aknánál dolgozott a bányánál, mint csillás, ez volt a büntetése. Ott civil bányászok is dolgoztak. A rabok havonta csak egy levelet írhattak. A bányászok vállalták a lebukás veszélyét és más községekben élő hozzátartozóik segítségével kijuttatták a rabok leveleit. Egy ilyen levélben kaptam meg gépelve ezt a verset. Ez a vers élt bennem 1956-ban is, mikor a vőlegényem kiszabadult. Ennek hatására nem mentünk külföldre, maradtunk itthon, mert "a kő marad". A Mindenható áldását kérve további munkájára, szeretettel üdvözlö: Hankó Lászlóné, Szentés.

– Tisztelt Szerkesztő Úr! Sok évtizede birtokomban van többek között egy kézről-kézre adott Mécs László vers, pár másikkal együtt féltve őriztem. Nagy meglepetésemre azután Szörényi Éva néhány év előtti előadóstjén elmondta e költeményt, de Wass Albertet jelölte meg költőjeként. És itt elgondolkodtató a vers címe: Üzenet haza. Valóban inkább egy hazájától távol élő költőre vall. Mécs László tudomásom szerint nem élt emigrációban, de a

költemény mondanivalója Mécs László későbbi verseire emlékeztet. Nem tudom mi az igazság? Szeretném még megjegyezni, hogy ezek a szamizdat költemények, kézzel írott vagy gépelt példányokban jutottak el a versszerető emberekhez, itt-ott egy-két szóban eltérnek egymástól. Szívélyes üdvözléssel: Hámori Jenőné, Vác.

– Tisztelt Szerkesztő Úr! Mellékelem az 1940-es években Amerikába kitelepült Wass Albert erdélyi költőnek Üzenet haza című versét, amelyet sok évvel ezelőtt én is úgy kaptam kézhez, hogy az Mécs vers. Azóta tisztázódott a tévedés. A mellékelt vers elolvasása után mindenki meggyőződhet arról, hogy azt csak a hazájától távol élő, de szülőföldje után vágyódó ember írhatta. A félreértést jó volna eloszlatni, és az igazi börtön-versek után továbbkutatni. Tisztelettel: Dr. Szentpéteri Tibor, Budapest.

– Engedelmeivel, ismételten idézek: Született egy válasz Wass Albert Üzenet haza című versére, és ennek a születési körülményeiről a szerző, akit nem ismerünk, azt írja: "A kommunistáktól nyert fogságom utolsó évében Sopronkőhidán egyik rabtársam összesodort papíron egy verset csúsztatott kezem közé azzal a megjegyzéssel, ez neked való, de 48 óra múlva vissza kell adnod. Hogy ki írta? Nem tudom. Talán Mécs László. Én a verset megtanultam, és aztán minden nap megpróbáltam a válaszként négy-öt soros részekben szerkesztett versemet fejben rögzíteni. Ebből idézek: Eljutott hozzánk is a Te üzeneted, ihletett láng lelke benne ég. Amióta ilyen szomorú a sorsunk, ennél szebbet-többet nem üzent senki még. Ha egyszer, miként hirdeti a Biblia, megméretik majd az embernek fia, ki-ki úgy arasson, mint vetett magot, újra napfényt lásson a magyar égen, ne vörös csillagot." Ez Sopronkőhidán 1952-ben született, több versszaka is van még.

– Ez nagyon szép. Szép és megható.

– Sok ilyen megható élményben volt része már?

– Hát volt. No, álljunk meg egy percre. Mi a neved öcsém?

– Már mondtam és bemutatkoztam: Lakatos Pál vagyok.

– Lakatos Pál? No bizonyára fiatalabb vagy sokkal, mint én...

– Egy picivel igen.

– Én Pál öcsémnek nevezlek innentől kezdve, és Te szólíts bátyámnak. Nekem valami bolond írt egy levelet és úgy szólított meg, hogy Mester. Én nem vagyok sem kovács mester, se semmilyen féle mester, az Úrjézussal pedig nem akarom összefonni magamat, ő sokkal nagyobb, a Mester szó nekem mást jelent. Szóval elég az hozzá Pál öcsém, hogy ez a beszélgetés, ami most itt folyik kettőnk között, nagyon szép, nagyon megható, de a valóságban minket ennél sokkal több érdekel. Téged valószínűleg az is izgat, hogy én hogy látom most a magyarországi helyzetet...

– ... és az erdélyit.

– Az erdélyit nagyon szomorúan látom. A magyarországi helyzetet szebbnek vélem, ott van jövő. Erdélyben sajnos nem látom a jövőt, ott elveszett valahol. Amikor már a magyar haza is megfelelkezik Erdélyről, Felvidékről, Délvidékről, akkor ők már jóformán elvesztek.

– És most megfelelkezett a magyar haza?

– Meg. Nem tesz semmit az erdélyiek érdekében. Ha tesz is valamit, sokkal nagyobb hatása van a román kormánynak. Bármit próbálnak is csinálni a magyarok, azt ellenük fordítja a román. Erdélyben a helyzet nagyon nehéz.

– Dehát Erdélyben sohasem volt könnyű, hiszen Albert bátyám könyvét olvastam, az Ember az országút szélén címűt. Bizony kegyetlen világot tárt elénk.

– Ez úgy van. De most az a baj, hogy most valóban tiltják Erdélyben a magyart. Eddig csak suba alatt csinálták, de Ceausescu óta nyíltan folytatják. Reám is küldtek embereket, hogy pusztítsanak el, de nem sikerült nekik. Nem mintha meg tudtam volna védeni magamat, egyszerűen nem sikerült nekik, mert a Jóisten másképpen akarta.

– Nyolcvankilencet megelőzően, de azt követően is emberek sokasága, az értelmiség nagy száma hagyja ott Erdélyt. Miképpen vélekedik az értelmiség meneküléséről, hiszen Albert bátyám is otthagyta Erdélyt.

– Az értelmiség menekülését meg lehet érteni. Tudniillik, aki otthagyta, azért tette, mert ha nem így történt volna, akkor az életét hagyta volna ott.

– Hadd idézzek az egyik könyvéből, ahol arról van szó, hogy fönt az erdőben, a hegyekben befogadnak egy menekült oroszot. A bécsi döntés után vagyunk, Felvidék a magyaroké, és akkor azt mondja az erdőmérnök a befogadott oroszoknak, hogy "...megint az oroszoké lett Bessarábia, mint ahogy a magyaroké lett újra Felvidék. Nem uram, nem úgy – Bessarábia nem az oroszoké lett, hanem a bolsevikoké. A bolsevik egy olyan ember, aki elégedetlen, irigy és tele van gyűlölködéssel. Mindenkit gyűlöl, aki nem úgy gondolkodik, mint ő. Mindenkit

gyűlöl, aki jobb körülmények között él, mint ő, és mindenkit gyűlöl, akinek van valamije. És akit gyűlöl, azt megöli.” Ezért kell menekülni?

– Elég ok, ha az embert vadásszák.

– És ez a mi Kelet-Közép-Európánk, ilyen világ?

– Sajnos ilyen, még ma is. Kolozsvárról tudok példákat mondani. Ott ez a Funar nevezetű lóköltő uralkodik ma is. Például, ha kiteszik a magyar zászlót egy ünnepélyen, letiltja. Aki újra kiteszi, megy le egyenesen a sóbányába. Ott most a sóbánya a divat. Az ember pedig ott elpusztul egy idő múlva.

– Kezembe jutott nem olyan régen ifjabb Szalay Róbert: Hangfoszlányok egy készülő portré-filmből című írása. Abban ő azt írja – és most egy kicsit vissza kell mennünk 1945-ig –: “Mikor elhagytam az országot – mondja Ön –, hogy úgy mondjam Kolozsvárt kezdtem elhagyni, az utolsó kép, amire emlékszem élesen, ott van a sarkon szemben a Mátyás templommal a szürke nővérek által gondozott szálloda és vendégfogadó. Mi csak egyszerűen Szentcsárdának hívtuk. Ott térdelt egy szürke apáca, nézett fel a keresztre és imádkozott. Egy lélek sem volt már sehol, csak az orosz tankok jöttek lefele, hallani lehetett a dübörgésüket. A Szamos-hidat utána, mikor egy katonai tehérgépkocsival áthaladtam rajta, felrobbantották a németek. Azután a Tiszánál védelembe rendelték minket. Akkoriban Fónagy vezérkari ezredesnek voltam a segédtisztje. A harc egészen addig tartott, míg Sopronnál elhagytuk Magyarországot. Ez Húsvétkor volt, 1945 Húsvétján. Így azután, hát kijöttünk.” Miért kellett eljönni?

– Úgy jöttem el, mint katona. Szóval, nekem azért kellett jönnöm, mert ez volt a parancs. Parancsnoka voltam, magas zászlósi rangban, egy vonatnak, ahol gyermekek, asszonyok és négy lepecsételt kocsi volt, amiben állítólag állami papírok voltak, vagy valami ilyesmi. El tudtunk jutni Bleibachig, Bajorországba, ott aztán az is lemaradt. Hogy mi lett vele, nem tudom. Bleibach fölött találtam egy helyet, ahol a család meg tudott húzódni, egy derék bajor parasztnál, akivel még ma is leveleznék, ha élne. De nem él, csak a legkisebbik fia van még életben. A fiam meglátogatják őt évente egyszer, ott Bleibachban.

– Aztán mivel alig beszélt idegen nyelven, és jöttek az amerikaiak, próbálta megértetni velük magát...

– Úgy van.

– ... emlékszem egy mondatra, amikor is ezt mondja: I am the Hungarian Shakespeare; tehát én vagyok a magyar Schakespeare.

– S erre föl nagy hahotában törtek ki. Ő Shakespeare... Shakespeare, és elláttak csokoládéval, cigarettával, mindennel. Megveregették a vállamat és otthagytak.

– Bocsánatot kérek a mondatért, de nem tekintették egy picit bolondnak?

– Nem egy picit, nagyon! Két hétre rá, mikor le kellett menni a városba, hogy megkapjuk az első igazoló papírt, ott álltam én is a többi között, és az egyik katona megismert. Mutogat a kapitányának. Akkor kiszedtek a sorból, én voltam a bolond ember... Szóval kiszedtek a sorból, bevittek a kapitány irodájába, aki tudott franciául, tehát megértettük egymást valahogy, és kérdezte, hogy mi a nevem? Akkor még volt egy névjegyem, ami a Sorbonne-i időkből maradt, franciául íródott, kivettem a tárcámból, ő lemásolta. Így lettem Albert Wass de Czege.

– Tehát a Czegei Wass Albert. A gróf.

– Arról én nem tehetek. Az az egyik ősmének, Györgynek a hibája, aki Mária Terézia testőr-kapitánya és szeretője volt. S őt azért küldték fel Bécsbe annak idején a gárdával, hogy visszaszerezze a protestánsoktól, a reformátusoktól, az unitáriánusoktól és a lutheránusoktól elvett földeket. A feladatot eredményesen el is végezte. Így lett gróf. Mikor hazatért, az apja nem engedte be a házba, a grófi rang miatt.

– És a grófi rangot, a grófi címet Albert bátyám is használta, használja?

– Használtam, ma már nem használom.

– Bajorországból Amerikába ment, mint földmunkás jutott oda. Értett a mezőgazdasághoz?

– Ilyen szakon végeztem. Debrecenben végeztem a gazdasági, Honhaiban az erdészeti akadémiát és az erdészeti főiskolát. A doktorátust a Sorbonne egyetemen szereztem meg. .

– Aztán itt Floridában mégiscsak algebrát tanított.

– Azzal kezdtem. Ide rendelték Dealand mellé, a katonai akadémiára tanárnak, algebrát tanítani, mert arra volt szükség. Így azt is megtanultam, azt is tudtam tanítani. Aztán onnan, amikor az iskola megbukott, nem azért, mert én ott tanítottam, megbukott volna anélkül is, szóval akkor elhívtak a floridai egyetemre, s ott tanárkodtam végig, francia és német nyelvet tanítottam.

- Úgy tudom, hogy nem Albert bátyám volt az első Wass Amerikában. Élt ott már korábban is egy Wass.
- Igen, György ... és volt a Wass Samu, aki aranyásó volt. Emlékszem még rá, amikor hazatért Czegébe, hozott magával egy ökölnyi nagyságú aranyrögöt. Ő tehát azért híres itt Amerikában, mert aranyat öntött.
- Ő volt Kossuth amerikai nagykövete is.
- Úgy van, ő úgy ragadt itt. Pénzverdéje volt Kaliforniában. És az öregúr sosem mondta meg, hogy neki családja volt. De, ahogy utaztam Kaliforniában fölfele, találkoztam Wassokkal, s kiderült, hogy az ő dédunokái voltak.
- Tehát, amikor Wass Samu hazament Erdélybe, nem mondta meg, hogy családot hagyott maga után Amerikában?
- Nem mondott egy szót sem. Csak halni jött haza.
- És ma is emlékeznek rá Amerikában?
- Hogyne, az ő általa vert aranypénzeknek ma 10-15-20 ezer dollár értéke van. Jegyzik az érmék között.
- Muszáj még ebből az imént említett interjúból idéznem, ön mondja, és ez is a mai Románia: "A románokat a Vatra gyűjti egybe, és ha a magyarokkal beszélgetve megemlítem az önálló Erdély gondolatát, még most is görbén néznek rám, szentségtörésnek tartják, pedig szerintem ez az egyetlen mód. Ha ez megvalósul, akkor lesz egy szép, gazdag Erdély. Mert Erdély legnagyobb baja az, hogy gazdag, mindenkinek kell. Kellenek a bányák, a természeti kincsek, szépségek, még az erdő is kell. Csak mi erdélyiek nem kellünk senkinek, különösen az erdélyi magyarok nem." Kíváncsi vagyok, mit érez most e mondatok után?
- Most is úgy érzek, mint ahogy éreztem akkor. Az önálló Erdély nagyon jó megoldás lenne, csak sajnos ott nem akarja senki, csak mi, magyarok.
- Önálló Erdély kellene?
- Valamiféle formában önálló, olyan Dunamenti Népek Szövetsége; próbáltam itt összehozni egy társaságot, kiadom a Central European Forum nevezetű folyóiratot. A munkatársaim között volt egy román is, de lengyel is volt. A gondolatunk az volt, hogy megpróbálunk "összegalapálni" egy Közép-Európai Egyesült Államokat. Aztán kifogytunk a pénzből, s megbukott az egész elképzelés.
- Dehát alkalmas most ez a világ itt Közép-Európában egy egyesült államok létrehozására?
- A gondolat még ma is jó lenne. Tudniillik, ez a világnak az a része, ahol a legtöbb a baj, hiszen többféle nép él együtt. Úgy össze vagyunk keverve, mint moslák a csöbörben.
- Azt üzenté haza egyszer, hogy: "Ébredjétek fel magyarok, és legyetek újra nemzet."
- Nem is olyan régen üzentem. A magyar nemzetet tudniillik eltaposták, néppé taposták, és népként igyekeznek megőrizni. Ezen kívül egyéb baj is van ottan az erkölcsök terén. Ideje visszatérni a tízparancsolathoz. A magyar mindig híres volt arról, hogy becsületes, tisztességes és jó munkás. És ezzel a becsülettel és tisztességgel most baj van. Mert mi a különbség a nép és a nemzet között? A nemzet egy öntudatos egység, a nép pedig csupán végzi a munkát, megszerzi a pénzt, ahogy lehet, tanul, nyelvet, ami szükséges, és megmarad a maga kuckójában. Nincsenek nagyobb ambíciói, a származása sem fontos. Ez az egyik baj ma otthon.
- Mi személyesen még soha nem találkoztunk. Beszélgetésünk közben végig itt van a fényképe, a rádióstúdióban, a mikrofon mellett. Ül egy pamlagon, egy őszes, kicsit hátrafésült, kicsit ritkuló hajú, idősebb úr. Jóságos a tekintete, kisimult az arca. Ahogy én látom, egy szeretnivaló Wass Albert fényképét tartom a kezemben. Milyen ember is Wass Albert?
- Ezt másnak kell megmondani. Ez az ember már nem sokra képes. Nyolcvannyolc év, lehet, hogy megérem a kilencvenet, remélem. De már baj van. Baj van a járással, még az írással is. Baj van a szemmel is. Ezért örülök, hogy erdőben élek, mert itt legalább még tudok járkalni.
- Most nagyon nagy munkába kezdett, az életrajzát írja.
- Már régen írom, de még mindig nem értem a végére.
- Kalandregény lesz?
- Nem, ez egy valóságos életrajz lesz.
- Azért mondom, hogy kalandregény, mert sok-sok kalandon ment keresztül.
- Kaland volt elég, az igaz. De a kalandról nem én tehetek, én nem kerestem a kalandot. Ha rajtam múlt volna, még ma is ott ülnék Szentgotthárdon, lenéznék a tóra, és jól érezném magam.
- Mindig az erdőt emlegeti.

- Hát erdész vagyok, ide is úgy kerültem, mint erdész helyettes. Az erdőben mindig otthon vagyok.

- Azt mondja, hogy a kilencvenedik születésnapot még meg kellene élni.

- Meg bizony. Még két év van hátra.

- Január nyolcadikán lesz nyolcvannyolc éves. A Jóisten éltesse a kilencvenig is, vagy még tovább. Ebben a korban azért már az ember gondolkodik azon, hogy mi lesz vele a halála után. És az is eszébe jut talán, hogy elindult valahonnan egyszer és haló poraiban oda kellene visszatérnie.

- Nem tudom, de ez a gondolat bennem nincsen meg. Én ennél józanabb gondolkodású vagyok. Egy halott test az halott, a föld beszívja. Mi lesz vele? A gyökerek elrágják. Szóval, az már nem én vagyok.

- Ott Amerikában, Floridában Wass Albert mivé vált, magyar maradt, amerikai lett...?

- Amerikai nem lettem soha. A nyelvet megtanultam persze, sok barátom van a kongresszusban is. Én mindig azt éreztem, egy feladatomban van csak, az, hogy Amerikával megismertessem a magyarokat, és megkedveltessem őket. Tudniillik, olyan rossz hírünk volt, hogy borzasztó, és ezen sokat tudtam segíteni. Angol nyelven könyveket adtam ki, politikai tartalmú kisebb könyveket is. Erdély története, Erdély helyzete. S ezt mind azért, mert amikor az egyetemen tanítottam, láttam, hogy hiányoznak az ilyen típusú könyvek. Ezeket el kell juttatni a könyvtárakba, hogy akiket érdekel, Erdély micsoda, akiket érdekelnek a magyarok, azok megismerhessenek bennünket.

- Készített már leltárt, hogy mire is volt elég ez a majd kilenc évtized?

- Nem, nem csináltam ilyet, az más dolga lesz. Az már más gondja kell, hogy legyen. Nekem elég bajom volt saját magammal.

- De azért mégis, sikeres volt ez az élet?

- Azt hiszem, igen. Már csak azért is, mert az amerikai egyetemeken könyvtáraiban ma ott vannak a magyarokról, az Erdélyről szóló könyvek. Olvasható történelmünk. Jó érzés, hogy ez is megvan.

- Szokott álmodni az erdélyi havasokkal?

- Nagyon sokat, különösen ősszel, amikor eljön a szarvasbőgés ideje. Akkor nehéz a szívem. A fiaim azonban jártak Istenszékén, ők megtalálták azt, ami nekem nagyon hiányzik.

- Nem jön haza?

- A haza és az otthon nekem mást és mást jelent. A haza olyan szó, amivel nem nagyon merek játszani. Nem, Magyarországra nem mennék, már azért sem, mert én Magyarországot, mondjuk Budapestet, nem kedveltem már azelőtt sem. Idegen volt számomra. Debrecenben voltam diák, ott szerettem, de nekem a mai Magyarország soha nem volt a hazám. Én abba a Magyarországba születtem bele, amelyiknek Erdély a része volt. Szóval, Magyarországra én nem megyek.

- És a havasok nem hívják?

- A havasok hívnának, de oda meg nem merek menni, mert a románok rögtön lefognának. Az Interpoolban van két jó magyar barátom, akik az én segítségemmel jutottak az Interpool párizsi irodájába, s tőlük kapok híreket. Sokszor beszélgetünk. Ők voltak azok, akik figyelmeztettek, hogy Ceausescunak két embere is keres itt. Ha nem figyelmeztettek volna, akkor bizony bombát tettek volna a televíziómba, de így elfogták őket. Szóval, ... miről is beszélgettünk? ... No, itt a baj, az agyam már nem a régi.

- Arról, hogy hívják-e a havasok?

- A havasok mindig hívnak, csak hogy nem mehetek. Az amerikai havasok, az amerikai hegyek nem ugyanazok. Borzasztó volt eleinte sokáig, de valahogy a borzasztó szó is megszélidült. Az idő megszélidítette. Rossz, nehéz, hiányzik.

- Albert bátyám nagyon szépen köszönöm, az időnk lejárt.

- Kedves öcsém, nagyon örvendek, hogy beszélgethettem veled, és tartson meg a Jóisten. Isten áldjon.

(1996. január)